16 පාඩම
අභිධර්මය - අපේ රූප විසි අටකි

01. මහාභූත රූප 4

මහා භූත රූප සතරකි. පඨවි ධාතුව, අපෝ ධාතුව, තේජෝ ධාතුව, වායෝ ධාතුව යනු ඒ සතර යි. පඨවි යනු තද ගතිය හෝ මෙලෙක් ගතිය යි. ධාතු යනු මූල ස්වභාවය යි. සියලු වස්තූන් හි පවත්නා මූලික තද ගතිය පඨවි ලෙස හැඳින් වේ. යමක් අතට හසුවන්නේ මෙම පඨවි ධාතුව නිසා යි.

ආපෝ ධාතුව නම් ද්‍රව ගතිය යි. යම් වස්තුවක ඇති වැගිරෙන ගතිය ආපෝ නමින් හැඳින් වේ. ආපෝ ධාතුවෙන් සිදුවන්නේ සෙසු රූප එකට බැඳී පවත්වාගෙන යාම යි. විසිරෙන දූවිල්ල ජලය සමග මුසු වූ විට එකට බැඳී පවතින්නාක් මෙනි. ආපෝ ධාතුව ස්පර්ශ කළ නො හැකි ය. ජලය ආපෝ ධාතුවට අයත් වුව ද එය ඇල්ලීමේ දී අතට දැනෙයි. ඒ එහි ඇති පඨවි ධාතුව නිසයි.

තේජෝ ධාතුව කිසියම් දෙයක් තුළ පවතින උණුසුම් හෝ සිසිල් ගතිය යි. මේ හැරුණු විට දිලිසෙන ගතිය, තියුණු ගතිය, පැහෙන ගතිය තේජෝ ධාතුව ලෙස හැඳින් වේ. කුඩා දරුවෙකු තරුණ බවට පත්වන්නෙත් තරුණයකු මහලු බවට පත්වන්නෙත් තේජෝ ධාතුව නිසයි. පැසවීම, මේරීම, දිරීම යනාදිය තේජෝ ධාතුවයි. ගින්නෙහි තේජෝ ධාතුව අධිකව ඇත.

වායෝ ධාතුව නම් සැලෙන, ඉල්පෙන ගතිය යි. සෙසු රූපයන් නොවැටෙන සේ උසුලාගෙන සිටින්නේ වායෝ ධාතුව යි. මෙයින් රූපයන්ගේ චංචල භාවය, ගමන් කරන ස්වභාවය, ක්‍රියා කිරීම ආදිය සිදු වේ. වායෝ ධාතුව සුළඟෙහි අධිකව දැකිය හැකි ය.

01. උපාදාය රූප

රූප 28 න් පළමු සතර මහාභූත රූප බව සඳහන් කෙරිණි. ඉතිරි රූප 24 උපාදාය රූප ලෙස හැඳින් වේ. ඒවා මහාභූත රූප සතර ඇසුරු කරගෙන ඒ හා ඇඩිව බැඳී පවත්නා බැවින් එසේ හැඳින් වේ. ඒවා කොටස් දහයකි.

02. පසාද රූප 5

ප්‍රසාද නම් ඔපය යි. අප සතු චක්ඛු, සෝත, ඝාණ, ජිව්හා, කාය වශයෙන් ඉන්ද්‍රිය පහකි. ඒවාට අදාළව ප්‍රසාද රූප උපදී. ඒ අනුව චක්ඛුප්පසාදාදී වශයෙන් පසාද රූප පහකි. ඇසින් රූප දැකීමට ඇති කැමැත්ත, ආශාව සත්ත්වයා තුළ ඇඩිව ඇත. එසේ අන් ඉන්ද්‍රියන්හි අරමුණු පිළිබඳ ව ඇති කැමැත්ත නිසා පසාද රූප හටගනී. එමගින් අරමුණු විඳගෙන ඒවා නිසා සත්ත්වයා නැවත නැවත උපදී. චක්ඛුප්පසාදය, සොතප්පසාදය, ඝාණපප්සාදය, ජිව්හාප්පසාදය, කායප්පසාදය යනුවෙන් ඒ පසාද රූප පහ නම් කෙරේ.

චක්ඛුප්පසාදය

චක්ඛු හෙවත් ඇස සසම්භාර චක්ඛු හා පසාද චක්ඛු වශයෙන් කොටස් දෙකකට බෙදේ. ඇසට අදාළ මස් පිඩුව සසම්භාර චක්ඛු නම් වේ. එය ඇසුරු කොට පවත්නා කෘෂ්ණ මණ්ඩලය හෙවත් කලු ඉංගිරියාව මැද පිහිටි රූප පරාවර්තනය වන ප්‍රසාද ගතිය චක්ඛුප්පසාද නමින් හැඳින් වේ.

සෝතප්පසාදය

මෙය ද සසම්භාර සෝත හා ප්‍රසාද සෝත යනුවෙන් දෙයාකාර ය. සසම්භාර සෝත යනු කන් බිලය තුළ පවත්නා ඇඟිලි මුදුවක් බඳු කන් බෙරය මත ඇති තඹවන් රෝමයකි. එය ඇසුරුකොට පවත්නා ශබ්ද දැනගැනීමේ ශක්තිය ඇති සියුම් ස්වභාවය සෝතප්පසාද නම් වේ.

ඝාණප්පසාදය

නාසිකා සිදුරෙහි ඇති එළු කුහරයක ස්වරූපයෙන් පිහිටි මස් වැදැල්ල සසම්භාර ඝාණ නමින් හැඳින් වේ. ඒ ඇසුරුකොට පවත්නා ගඳ සුවඳ විඳ ගැනීමේ ශක්තිය ඝාණප්පසාදය යි.

ජිව්හාප්පසාදය

මසින් සෑදුණු දිවෙහි මුල පවත්නා මහනෙල් පෙති අගක් බඳු කොටස සසම්භාර ජිව්හාව යි. එහි තැවරුණු යම් දෙයක රස විඳගැනීමේ සියුම් ශක්තිය ජිව්හාප්පසාදය යි.

කායප්පසාදය

මෙහි සසම්භාර ගණයට මුළු ශරීරය ම ඇතුළත් වේ. ඒ ස්පර්ශය දැනගැනීමේ ශක්තිය ශරීරය පුරාම ඇති නිසයි. කෙස්, ලොම් සහ නිය ද, වියලි සම ද හැර සෙසු ශරීරයෙහි සෑම තැන ම ස්පර්ශය දැනගැනීමේ ශක්තිය කායප්පසාද නම් වේ.

03. විසය රූප 4

රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස යන සතර විසය රූප ලෙසින් හැඳින් වේ. ඉහත දැක් වූ පසාද රූප පහට විෂය වන රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, ස්ප්‍රෂ්ටව්‍ය යන සියල්ල එක් වස්තුවක් තුළ පවතී.

රූප :-

ඇසට ගෝචර වන හෙවත් ඇසින් දැකිය යුතු වර්ණ හෝ පැහැය රූප නමින් හැඳින් වේ. නාම-රූප ව්‍යවහාරයේදී භෞතික සියල්ල රූප නමින් හැඳින්වෙන්නේ සීතෝෂ්ණාදියෙන් විනාශ වන දේ නිසා ය. ඒ සියල්ල ඇසට පෙනෙන නිසා නොවෙයි. කවර වස්තුවක හෝ ඇසට පෙනෙන්නේ ඊට අදාළ වර්ණයයි. රූප යනු ඊට කියන නමයි. නිල්, කහ, රතු ආදිය වර්ණයි. සාමාන්‍යයෙන් වර්ණය රඳාපවතින්නේ පඨවි, ආපො, තෙජො ධාතුවලය. වායෝ ධාතුව සියුම් බැවින් වර්ණයක් නොරඳයි. වායුව නොපෙනෙන්නේ ඒ නිසාය.

ශබ්ද :-

සතර මහාභූතයන් ඇසුරුකොට ගනිමින් පවතින කණට ගෝචරවන හඬ ශබ්ද නමින් හැඳින් වේ. සතර මහා භූතයන්ගෙන් හැදුණු භූතපිණ්ඩයක් තවත් භූත පිණ්ඩයක ගැටීමෙන් ශබ්දය උපදී බෙරයත් කඩිප්පුවත් මෙනි. ශබ්දය ත්‍රිවිධය. එකිනෙක ගැටීමෙන් උපදින ශබ්දය **සංයෝගජ** ය. කැඩීමෙන් බිඳීමෙන් හට ගන්නා ශබ්දය **විභාගජ** ය. ශබ්දයෙන් ශබ්දය තරංග වශයෙන් කණට එන්නේ **ශබ්දජ** ය. (එය මුල් දෙක කණට පැමිණෙන ආකාරය මිස අමුතු ශබ්දයක් නොවේ.

ගන්ධ :-

නාසයට දැනෙන ගඳ හෝ සුවඳ ගන්ධ නමින් හැඳින් වේ. සතරමහා භූතයන්ගෙන් සැදුණු සැම වස්තුවකම ඇසට පෙනෙන වර්ණයක් පවතින්නා සේම නාසයට දැනෙන ගඳක් ද ඇත. එය සුවඳ දුගඳ වශයෙන් දෙයාකාර වේ. ඒ ඒ වස්තුවල එකතුවන භූත ධර්මයන්ගේ විවිධත්වය අනුව විවිධ ගඳ දැනේ.

රස :-

දිවෙන් දත යුතු දෙය රසයයි. කෂාය, තික්ත, මධුර, ලවණ, අම්ල, කටුක යන සය ආකාර වූ රසයන් දැනගන්නේ දිව ඇසුරු මගිනි. මසින් සැදි දිවට සීතල, උණුසුම, තද, මෘදු ගතිය වැනි දේ දැනේ. ඒවා දැනෙන්නේ දිව මසේ තිබෙන කායප්‍රසාදයටයි. ජිව්හාප්‍රසාදයට දැනෙන්නේ ඉහත කී රසයන් පමණි. සතර මහා භූතයන්ගෙන් සැදි. සැම වස්තුවක ම රසයක් ද ඇත. ඒ වස්තු දියෙන් තෙත් වූ විට. රසය දැනේ. තෙත්වීමේ කාර්යය කේටයෙන් ද සිදුවේ. කලුගල්, මැණික් ආදියේත් රසයක් ඇත. එකවර එය නොදැනෙන්නේ තෙත් නොවන නිසා ය. රස පරීක්ෂකවරයෙක් රස බලා යම් යම් දේ නිගමනය කරන්නේ හැම දෙයක ම රසයක් ද ඇති නිසා ය.

ස්ප්‍රෂ්ටව්‍ය:-

අභිධර්මයට අනුව පොට්ඨබ්බ ධාතුවක් නැත. එහෙත් කාය ප්‍රසාදයට දැනෙන ස්පර්ශයක් ඇත. පඨවි, තේජෝ, වායෝ යන ධාතු තුන ස්පර්ශවන අතර ආපෝ ධාතුව ස්පර්ශ කළ නො හැකි ය. ආපෝ ධාතුව යනු වැගිරෙන ගතිය මිස ද්‍රව්‍යයක් නොවේ. ජලයේ කායප්‍රසාදයේ ගැටෙන්නේ අතට හසුවන්නේ සෙසු ධාතු තුන යි. එයිනුත් ස්පර්ශයේ දී වඩාත්ම දැනෙන්නේ පඨවි, තේජෝ දෙක යි. වායෝ ධාතුව ද ස්පර්ශ නොවන තරම් සියුම් ය. සුළඟින් යමක් පෙරලෙන්නේ එහි ඇති පඨවි බලයත්, වේගයත් නිසා ය. රූප විභාගයේ දී රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස යන සතර පමණක් ප්‍රසාද රූප ලෙස දක්වන්නේ ස්ප්‍රෂ්ටව්‍ය හෙවත් ස්පර්ශ වන දෙය පඨවි, තේජෝ, වායෝ වශයෙන් භූතරූපවලදී කියවුණු නිසා ය. පොට්ඨබ්බ (ඵුස + තබ්බ) යන්න පරිවර්තනය විය යුත්තේ ස්පර්ශ කියා නොව ස්ප්‍රෂ්ටව්‍ය කියා ය. එනම් ස්පර්ශ වන දෙය යි. ස්පර්ශ යනු කායප්‍රසාදයේ කාර්ය යි.

04. භාව රූප 2

ඉත්ථිභාව හා පුරිසභාව කියා භාව රූප දෙකකි. භාව රූප සත්ත්වයන්ට ඇතිවන්නේ කර්මානුරූපව ප්‍රතිසන්ධි සිතත් සමග ය. අප කාගේත් ශරීර සැකසී ඇති සතර මහාභූතයන්ගේ ස්ත්‍රී, පුරුෂ භේදයක් නැත. එහෙත් ශරීරය නිර්මාණය වීමේ දී පුරුෂ භාව රූපය ඇති භෞතික ශරීරය පුරුෂයෙකු ලෙසත් ස්ත්‍රී භාව රූප ඇති භෞතික ශරීරය ස්ත්‍රියක ලෙසත් වර්ධනය වේ. මෙම භාවරූප ශරීරය සැම තැන ම පැතිර ඇත. භෞතික රූපයක ස්වභාවය වෙනස් කිරීමට කර්මයට හැකි බවත්, කර්මජ රූප කියා දෙයක් ඇති බවත් පැහැදිලිව ම පෙන්නුම් කරන සාධකය නම් මේ භාව රූප දෙක යි.

05. හදය රූපය

හදය රූප ඇත්තේ එකකි. චක්ඛු සෝතාදී විඤ්ඤාණ පස ඇතිවීමට චක්ඛු ආදී පසාද රූප පස වස්තු හෙවත් ස්ථාන වේ. එම පඤ්ච විඤ්ඤාණ හැර මනෝ ධාතුව හා මනෝ විඤ්ඤාණ ධාතු සිත ඇතිවීමට ස්ථානය වන්නේ හෘදය වස්තු රූපය යි. මනෝ ධාතුව යනු මනෝද්වාරය යි. සිත් පහළ වන තැනයි. අප සිත කියන්නේ ද එයටයි. එය හෘදය වස්තුවේ ඇති පතක් පමණ ලේ ධාතුව ඇසුරුකොට පවතින බව ධර්මධරයන්ගේ මතයයි. ඒ අනුව සිතට වස්තුවන්නේ හෘදය යි. ඒ නිසා එයට වත්තුරූප යැයි ද කියනු ලැබේ.

06. ජීවිත රූපය.

ජීවිතින්ද්‍රිය රූපය නම් තමා හා බැඳී උපදනා සෙසු රූපයන් පරම්පරා වශයෙන් බොහෝ කාලයක් පවත්නා පරිදි ආරක්‍ෂා කරන, ජීවත් කරවන රූපය යි. ශරීරයක කර්මය, චිත්ත, ඍතුවය, ආහාරය යන හේතු සතරකින් හට ගන්නා රූප ඇත. එම හේතු සතරින් චිත්ත, ඍතු, ආහාර යන හේතු තුන ඒවායින් උපදවන රූප ළඟ ම ඇත. එම රූප පාලනය කිරීමට අමුතු දෙයක් වුවමනා නැත. එහෙත් කර්මජ රූප හට ගැනීම හා පවත්වාගෙන යෑම එසේ සිදු නොවේ. කර්මජ රූප ආරක්‍ෂා කරන පවත්වාගෙන යන බලය ජීවිතිඳ්‍රිය රූපය යි. එය ජීවිතයේ පැවැත්මට ආශ්වාස ප්‍රාශ්වාසය වැනි ය.

07. ආහාර රූපය.

ඵස්සාහාර, මනෝසංචේතනිකාහාර, විඤ්ඤාණාහාර, කබලිංකාහාර යනුවෙන් ආහාර සතරකි. එයින් ආහාර රූපය ලෙස ගැනෙන්නේ කබලිංකාර ආහාරයයි. අනෙක් ආහාර තුනම සිතින් ගැනෙන නාම ධර්මයි. ඕජා යනු ද මේ කබලිංකාර ආහාරයට ම නමකි. කබල යනු බත් ආදියේ පිඬුවයි. ආහරණය, ගිලීම කරන හෙයින් ආහාරයැයි කියනු ලැබේ. බත් පිඬු ආදියේ අඩංගු ඉතා සියුම් රස ධාතුව ඕජාවයි. එමගින් කුසගින්න නිවීමත් සෙසු රූප පෝෂණය කරමින් පැවැත්වීමත් වර්ධනයත් සිදුකරයි. ආහාරය ගොරෝසු වන තරමට එහි ඕජාව අඩුය. කිරි ගිතෙල් ආදී සිනිඳු ආහාරයේ ඕජාව අධික ය. එබැවින් ගොරෝසු ආහාර කුස පිරෙන්නට වළඳනවාට වඩා සිනිඳු ආහාර ස්වල්පයක් වැළඳීම ශරීරයට දවසට ම සෑහෙන්නේ ය.

08. පරිච්ඡේද රූපය

පරිච්ඡේද නම් වෙන් කිරීමයි. රූපකලාප ඔවුනොවුන්ගෙන් වෙන් කෙරෙන පරතරය ආකාශ නමි. ආකාශය, අජටාකාශය, පරිච්ඡේදාකාශය යැයි දෙයාකාර වේ. ලෝකයේ වස්තූන්වලට හා සත්ත්වයන්ට පැවැත්මට තිබෙන ඉඩකඩ, ලෝක කුහරය අජටාකාශයයි. අටවිසිරූප එකින්එක වෙන් කෙරෙන්නේ පරිච්ඡේදාකාශයෙනි. එය වෙනත් රූප මෙන් සංස්කරණය වූ ධර්මයක් නොවේ. රූපාකාරයක් ඊට නැත. එහෙත් සෙසු රූපයන්ගේ මිශ්‍ර නොවී පැවතීමට එය අවශ්‍ය වන බැවින් වෙනම රූපයක් ලෙස දක්වේ.

09. විඤ්ඤත්ති රූප 2

කෙනෙක් අනුන්ට තම අදහස් දක්වන ආකාරය විඤ්ඤත්ති නමි. කාය විඤ්ඤත්ති සහ වචී විඤ්ඤත්ති යනුවෙන් එය දෙයාකාරය. ශරීර අවයව ක්‍රියා කරවන චිත්තකිරිය වායෝ ධාතුව ඒ ඒ ක්‍රියාව හැඟවීමට යෝග්‍ය වන පරිදි ඒ ඒ අතට හරවන බල විශේෂය කාය විඤ්ඤත්ති නම් වේ. අපට යමක් කතා කිරීමට අවශ්‍ය වූ විට වුවමනා අකුරු මෙන් ම වචන සෑදෙන පරිදි උගුරෙන් එන වායුව මෙහෙයවන බල විශේෂය වචී විඤ්ඤත්ති නමින් හැඳින් වේ.

10. විකාර රූප 3

රූපයන්ගේ විශේෂ ආකාර විකාර නමි. ලහුතා, මුදුතා, කම්මඤ්ඤතා යනුවෙන් ඒවා විකාර රූප තුනකි. ශරීරය තමාටම ඔසවාගෙන යාහැකි පරිදි ඇතිවන ශාරීරික රූපයන්ගේ සැහැල්ලුබව ලහුතා නමින් හැඳින් වේ. නැවිය හැකි හැරවිය හැකි පරිදි රූපයන්ගේ ඇතිවන මෘදු බව මුදුතා නම් වේ. ඒ ඒ ක්‍රියාවට අවශ්‍ය වන ආකාරයට

අවශ්‍ය වේගයෙන් ශරීරය ක්‍රියාකරවිය හැකි පරිදි රූපයන්ගේ ඇතිවන කාර්යක්ෂමභාවය කම්මඤ්ඤතා නම්. කාල ගුණය අයහපත් වීම, නිසි ආහාර නොලැබීම, සිත නරක්වීම, අයෝග්‍ය ආහාර ගැනීම, රෝගී වීම ආදී හේතු නිසා රූපයන්ගේ සැහැල්ලු බව ආදිය නොමැති වෙයි. ඒවා නිසි පරිදි පවතින විට ලහුතාවත්, මුදුතාවත්, කම්මඤ්ඤතාවත් ඇති වේ. විඤ්ඤත්ති රූප දෙකක් සමග විකාර රූප පහක් ලෙස ද ගැනේ.

11. ලක්ඛණ රූප 4

රූපයන්ගේ දක්නට ලැබෙන උත්පාද ආදී ලක්ෂණ මෙහි ලක්ෂ රූප නම් වේ. උපචය, සන්තති, ජරතා, අනිච්චතා යනුවෙන් ලක්ඛණ රූප සතරකි. කර්මාදී හේතු නිසා රූපයන්ගේ ප්‍රථම හට ගැනීම උපචය නම්. ක්ෂණයක් පාසා නැසෙන නැසෙන රූප වෙනුවට නැවත නැවත රූප හට ගනිමින් ජීවිතාවසානය තෙක් රූප පරම්පරාව පැවතීගෙන යාම සන්තති නම්. එම රූපයන්ගේ දිරීම ''ජරතා'' නම්. රූපයන්ගේ බිඳීම අනිච්චතා නම් වේ. මේවා අන්‍ය රූපයන්ගේ ලක්‍ෂණ වන බැවින් ලක්ඛණ රූප නමින් හැඳින් වේ.

මෙහි අවසානයට කියන ලද පරිච්ඡේද, විඤ්ඤත්ති, විකාර, ලක්ෂණ යන රූප දහය කර්මාදී ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් කෙලින්ම හට ගන්නා රූප නොවන බැවින් අනිශ්පන්න රූප නම්. එනිසා මේවාට අරූප රූප යැයිද කියනු ලැබේ. මේවා රූප නමින් වෙන් කර දක්වීමෙන් රූපයන් පිළිබඳ සියලු කරුණු ඉතිරි නැතිව කීවා වන්නේ ය. බුදු දහමේ පරමාර්ථය සත්ත්වයාට සසර දුකින් මිදීමේ මගකියා දීමයි. සත්ත්වයාට සසරින් එගොඩවිය නොහැක්කේ මම කියා කෙනෙක් ඇත. (එසොහමස්මි) මගේ කියා දෙයක් ඇත. (එතං මම) මට සදාකාලිකව පවතින ආත්මයක් ඇත. (එසො මෙ අත්තා) යන වැරදි දෘෂ්ටියේ බැඳී සිටින නිසාය. එම දෘෂ්ටිය බිඳ දැමීමට බුදුදහම අනුගමනය කරන්නේ සියල්ල බෙදා දැක්වීමේ (විභජ්ජවාදී) ක්‍රමය යි.

පළමුවන් ම සත්ත්වයා නාමරූප යනුවෙන් දෙකට බෙදා දක්වනු ලැබේ. චිත්ත චෛතසික විග්‍රහයෙන් කළේ එයින් නාම කොටස බෙදා දැක්වීම යි. එහිදී දුගතියට යන අකුසල සිත මෙය ය, සුගතියට යන කුසල සිත මෙයය, දුකින් මිදෙන ලෝකෝත්තර සිත මෙය යැයි දක්වන ලදි.

එහෙත් සත්ත්වයාට තිබෙන ලොකුම බාධකය මේ රූපස්කන්ධය යි. කුඩා දරුවා සෙල්ලම් බඩුවලට ඇලෙන්නා සේ සත්ත්වයාද මුලින්ම ඇලෙන්නේ මේ රූපයට යි. මේ රූප විග්‍රහයෙන් කෙරෙන්නේ ඒ රූපය පිළිබඳ වළක්වාලීම යි. රූපය විසි අටකට බෙදා බලනවිට මමය කියා ගත යුත්තක් නැති බව වැටහේ. රූපයේ සකස්වීම හා ක්‍රියාකාරීත්වය බලනවිට එහි සැපක් නැති බවද වැටහේ. අනිත්‍ය බවද වැටහේ. හේතුප්‍රත්‍යයෙන් හටගත් බව දකින විට කාගේවත් මැවිල්ලක් නොවන බවත්, ඉබේ හටගන්නා නොවන බවත් වැටහේ. රූපයන්ගේ ලක්ෂණ බලනවිට සදාකාලික නොවන බව වැටහේ. ඒ අනුව මේ රූප විග්‍රහය සත්ත්වයාට තිබන මූලික ම ගැටලුව වන ගිය ගිය තැන ඇලෙන මේ රූපය පිළිබඳ ගැටලුව නිරාකරණය කරගැනීමට ඉවහල් වන්නේ ය.

අභ්‍යාස

01. රූප විසි අට මොනවා ද? මතකයෙන් ලියන්න.
02. එම එක් එක් රූපවලට අයත් ලක්‍ෂණ මොනවා ද? ඔබේ වචනයෙන් ලියන්න.